

JAN SZMYD

Akademia Pedagogiczna w Krakowie

ANNY TERESY TYMIENIECKIEJ DROGA PRZEZ FILOZOFIĘ, NAUKI I SZTUKI

1. W 2000 roku ukazał się czwarty tom monumentalnego dzieła Anny Teresy Tymienieckiej pt. *Logos and Life* (Tymieniecka, 2000). To wielkie dokonanie twórcze jest owocem ponad dwudziestoletnich dociekań i poszukiwań filozoficznych autorki, a zarazem uwiecznieniem całego Jej imponującego dorobku (Szmyd, 2000, s. 378-384). Ukazanie się tego niezwykle cennego dzieła nasuwa ponownie pytanie o drogę twórczą A. T. Tymienieckiej; drogę, która doprowadziła Ją do tak fundamentalnego i głębiokiego dokonania twórczego, scalając cegły w spójnej syntezie w kierunku osi gniazda badawczego z wszystkich etapów „drogi przez filozofię, nauki i sztuki”. Aktualnie postawione przez nas pytanie wynika przede wszystkim stąd, że ta bardzo trudna i niepowtarzalna droga, wymagająca wczepienia herkulesowego wysiłku a prometejskiego poświęcenia, ale za to bardzo odkrywczą i owocną, nie została dotychczas należycie przebadana i wyświetlona przez historyków filozofii. A przecież wydarzyło się na niej tak wiele i przywiodła ona do tak imponującego punktu docięcia (a może tylko punktu przejścia), jakim jest wspomniane dzieło *Logos and Life*.

Bez bliższego poznania tej drogi trudno zrozumieć charakter twórczości osoby, która przeszła w jej etapach i cięgle się jeszcze po niej energicznie przemieszcza. Bez bliższego poznania owej drogi nie sposób też zrozumieć i to, co w drodze po nią wnosi do depozytu ogólnego dorobku światowej filozofii.

Zatem filozofia Anny T. Tymienieckiej określić można jako swoistą „wędrowkę filozoficzną”, nieustanną peregrynację po wiecie filozofii europejskiego kręgu kulturowego, wytrwałym podążaniem za czymś nowym i nieodkrytym w tym wiecie. Przez to jest to filozofia rdzennie autentyczna. Wszak istotą filozofii nie jest tylko umiłowanie wiedzy i miedrości, ale – tak, jak to jest właśnie u tej myślicielki – nieustanne, nigdy nie doprowadzone do końca i ostatecznych satysfakcji nie przynoszące poszukiwanie, odkrywanie i rozwijanie.

Celem tego artykułu jest wstępne przyjrzenie się jednej z dróg, na której tego rodzaju filozofia jest uprawiana.

2. Zaczniemy od paru uwag ogólniejszych.

A. Jest to droga, która prowadzi głównie przez filozofię, nauki i sztuki współczesne, z dołkami licznymi jednak zwrotami do wcześniejszej, antycznej i nowożytnej twórczości filozoficznej, naukowej i artystycznej. Wiedzie ona

nie tylko przez pole filozofowania E. Husserla, R. Ingardena, J. M. Boche - skiego, J. Wahla, J.-P. Sartre'a, S. deBevoir, A. N. Whiteheada, S. Alexandra, M. Heideggera, N. Hartmanna, L. Lavell'a, H. Bergsona, A. Tarskiego, R. Camapa, E. Levinasa, A. Malreaux, J. Piageta, T. Kotarbi skiego, K. D - browskiego i innych filozofów i uczonych współczesnych, a z ludzi sztuki - przez twórczo Th. S. Eliota, R. M. Rilke'go, P. Cesanne, V. Van Gogha, a zwłaszcza poezj P. Valery'ego, ale tak e przez filozofi Sokratesa, Platona, Arystotelesa, Descartesa, Kanta, Leibniza, twórczo Leonardo da Vinci, J. Dunne'a i innych.

W tym wieloletnim badawczym przechodzeniu poprzez tak liczne, wybrane stanowiska z kr gu najbardziej znaczych nurtów my li filozoficznej, naukowej i literackiej, przedmiotem zainteresowania i analizy krytycznej oraz wnikliwego os du nie s drugorz dne czy incydentalne fakty i zdarzenia, ale zagadnienia pierwszoplanowe i najistotniejsze: główne problemy ontologiczne (metafizyczne), epistemologiczne i antropologiczne, a wi c klasyczne problemy filozoficzne, przy czym autorka - miały w drowiec po szlakach tych problemów - nie poprzestaje na krytycznej ich penetracji i próbie weryfikacji sposobu ich stawiania, na ukazywaniu ich znaczenia i sensowno ci, ale - najcz ciej - po uznaniu ich cho by cz ciowej poprawno ci, podejmuje wysiłek własnego ich wy wietlenia, a nawet rozwizania, miało i bez poczucia ni szo ci staje w tych wysiłkach obok najwi kszym my licieli: Platona, Arystotelesa, Kanta, Husserla, Ingardena i innych.

B . Badaczka nie zatrzymuje si na wy wietleniu i krytycznym przewarto ciowaniu w złowej problematyki filozoficznej postawionej przez jej wielkich poprzedników w głównych nurtach filozofii i humanistyki europejskiej i przez wielu wybitnych współczesnych my licieli. Czyli nie tylko krytycznie i oryginalnie rekonstruuje klasyczn i nowsz problematyk filozoficzn , ale twórczo i odkrywczo stawia nowe problemy i zagadnienia filozoficzne; problemy o du ym znaczeniu poznawczym i heurystycznym, rozwija własne, cz sto bardzo radykalne czy wr cz rewolucyjne, koncepcje i struktury my - lowe. Nie tylko wi c rekonstruuje najbardziej znacze w tki tradycji filozoficznej, ale i z du ym rozmachem i wielk dynamik swego niepospolitego intelektu i wielkiej wyobra ni rekonstruuje, buduje na swej drodze filozoficznej nowe segmenty budowli filozoficznej, nie poprzestaj c na adnym z nich, uznaj c, e budowla na adnym etapie jej wznoszenia nie jest jeszcze uko - czona, a ka dy jej nowy segment wymaga ci głych poprawek i uzupełnie .

Do najwa niejszych, od dłu szego czasu wbudowywanych segmentów w imponuj cy wielko ci i awangardowo ci architektury gmach filozofii Anny T. Tymienieckiej nale :

- koncepcja „filozofii pierwszej” (*philosophiae prima*) poj tej jako „*mathesis universalis*” zasadniczych dziedzin ludzkiej wiedzy oraz zagadnienie

relacji filozofii (fenomenologii) do nauk (*Phenomenology and Science in Contemporary European Thought*, 1962);

- koncepcja kreatywności ludzkiej (*the human creative act*), rozszerzona po pewnym czasie o teorię kreatywności wszechbytu w ogóle, tzw. „kosmicznego kreacjonizmu” (*cosmotic création*), (*Why is There Something Rather Than Nothing - Prolegomena to the Phenomenology of Cosmic Creation*, 1966; *Eros and Logos*, 1972);

- filozofia życia i ludzkiej kondycji (*the phenomenology of life and human condition*), rozszerzona w wyniku dalszych badań o teorię życia jako takiego (*Logos and Life*, 1988-2000).

3. Najważniejszym i zarazem najdłuższym odcinkiem drogi filozoficznej Anny T. Tymienieckiej była w drówka przez fenomenologię. Wiodła ona poprzez całe dzieje tej filozofii, zwłaszcza te, które wiążą się z twórczością E. Husserla i R. Ingardena. Charakteryzowała się ona zarówno mialymi odniesieniami krytycznymi do takich czy innych koncepcji głównych przedstawicieli fenomenologii, jak i własną, nierzadko radykalnie wykładniczą jej składników oraz własnymi, odkrywczymi koncepcjami filozoficznymi. W charakterystycznym dla siebie „przechodzeniu” poprzez rozległe, ale dobrze rozpoznane i osobliwie najbliższe pole fenomenologii, w drugiej części po nim badaczka dostrzega nowe horyzonty poznawcze i nowe problemy, nowe perspektywy i możliwości filozoficznej penetracji rzeczywistości przedmiotowej i ludzkiej. Dzieje się to nie tylko w wyniku wielkich zalet jej umysłowości filozoficznej, ale także dzięki odwołaniu się nie tylko do poznania intelektualno-intuicyjnego i racjonalno-pojciowego, lecz także do poetycko-estetycznego, a nawet metafizyczno-wizyjnego. (Skuteczne wyłamanie się z ciasnych ram racjonalistycznego paradygmatu myślowego swych mistrzów: E. Husserla i R. Ingardena).

To krytyczne, a jednocześnie nie twórcze przeżycie Anny T. Tymienieckiej przez dzieje i główne obszary fenomenologii przedstawić można w skrócie w sposób następujący.

Od czasu studiów fryburskich (wczesne lata pięćdziesiąte XX w.) zarysowuje się główny cel owej „w drówki filozoficznej”, a mianowicie stworzenie podstaw dla filozofii pojętej jako *mathesis universalis* zasadniczych dziedzin ludzkiej wiedzy; odnalezienie i wyartykułowanie tego, co nie udało się ani E. Husserlowi, ani też R. Ingardenowi czy M. Merleau-Ponty, tzn. „Archimedesowego punktu, z którego filozofia mogłaby być odniesiona do wszystkich dyscyplin naukowych” (Tymieniecka, 1989). Po blisko trzydziestu latach intensywnych badań i poszukiwań, stopniowego przechodzenia ze szczytów na szczyty nowego paradygmatu myślowego, punkt ten został, według przekonania badaczki, odnaleziony i filozoficznie wyartykułowany (wczesne lata osiemdziesiąte XX w.). „Na moim planie podróży - pisze A. T.

Tymieniecka - odnalazłam ów punkt Archimedesowy w kreatywnym akcie człowieka (*the human creative act*), w którym *theoresis, poiesis i praxis* spotykają się z sobą” (Tymieniecka, tam e). Filozofia, która ten niezawodny punkt oparcia odnajduje i wyraża, swoista *philosophiae prima*, nazwana została mianem „Fenomenologii życia i Ludzkiej Kondycji”. (Pełna nazwa: „The Phenomenology of Life and of the Human Condition in the Unity - of Everything - There - Is - Alive”). W filozofii tej - pisze dalej autorka - wszystkie gałęzie wiedzy znajdują wspólny grunt i są w stanie nawzajem autentycznie wzajemnie interdyscyplinarnie komunikować (Tymieniecka, 1989).

Do „Filozofii życia i Ludzkiej Kondycji”, czyli do pewnego pola doświadczenia, było to nie ostateczne, swych wieloletnich badań i poszukiwań, A. T. Tymieniecka dochodziła stopniowo, przechodząc przez kilka etapów. Pierwszym z nich było odrzucenie eidetycznej i transcendentalnej ontologii zarówno E. Husserla, jak i R. Ingardena, czyli ontologii bytów idealnych (Husserl) i bytów materialnych (Ingarden), na rzecz koncepcji określonej mianem „kreatywnego doświadczenia” (*creative experience*) i „kreatywnego aktu człowieka” (*creative act of man*). Oznaczone tymi pojęciami jako czynniki antropologiczne uznane zostały nie tylko za „istotne czynniki wiadomości”, ale również za akty „twórczego czynienia rzeczy i bytów” (*Eros et Logos. Introduction a la Phenomenologie de l' interiorité creative*, 1972). Z pozycji empiryczno-realistycznych i w opozycji do swych mistrzów A. T. Tymieniecka stwierdza, że ontologia idealnych lub materialnych struktur nigdy nie może dostarczyć filozofii adekwatnych założeń, a z kolei „eidos nie może być czynnikiem absolutnie pewnego poznania” (*Logic, Methodology and Philosophy of Science*, 1965). Nie odstąpiła ona jednak od wielu elementów klasycznej fenomenologii, np. od Husserlowskiego pojmowania filozofii jako podstawy wszelkiej wiedzy, jako *mathesis universalis*, czy jako *philosophiae prima*, stwarzając (mogłaby stworzyć) podwaliny dla całej nauki, zwłaszcza dla nauk humanistycznych i nauk o kulturze. Nie zanegowała też przydatności estetyki R. Ingardena w badaniach nad sztuką (*Phenomenology and Science in Contemporary European Thought*, 1960).

Kolejny etap „filozoficznej drogi” Anny T. Tymienieckiej to przezwyciężenie „transcendentalnego horyzontu” filozofii E. Husserla i ontologii bytów materialnych R. Ingardena doprowadziło badaczkę na przedprogi własnej kosmologii i umożliwiło jej - jak przyznaje - dotarcie do «serca materii» i znalezienie «filum Ariadne» dla zrozumienia pierwotnej kreatywności podnoszącej Kosmos w „samoindywidualizującym się stawianiu” (*Why is There Something Rather Than Nothing - Prolegomena to the Phenomenology of Cosmic Creation*, 1966).

Człowieczego potwierdzenia dla koncepcji „kreatywnego działania w kierunku uniwersalnego stawiania się Wszystkiego” znalazła autorka

m.in. w metafizyce Leibniza, odrzucaj c jednak jego poj cie „uniwersalnej harmonii” i wprowadzaj c w to miejsce kategori „kreatywnego układu” (*creative constitution*).

Kolejnym etapem na drodze tworzenia własnego systemu było wzbogacenie koncepcji „pierwszej kreatywno ci” o dodatkowe kategorie ontologiczne: „inicjalnej spontaniczno ci” (*initial spontaneity*) i „wewn trznej aktywno ci” (*inner workings*) Universum, w tym tak e aktywno ci człowieka, jego wiadomego ycia wypełnianego najbardziej go uczłowiczaj c czynno ci , tzn. twórczo ci i wiadomo ci moraln (*Poetica nova*, 1982; *The Moral Sense, the Human Person, and the Communal Significance of Life*, 1986).

Pod koniec lat osiemdziesi tych XX w. Anna T. Tymieniecka dopełniła budowanie swego systemu filozoficznego o najbardziej charakterystyczny i znacz cy jego segment, tzn. o filozofi ludzkiego istnienia w procesie kształtowania si egzystencjalnej sensowno ci i człowiecze stwa (*Logos and Life. Creative Expérience and the Critique of Reason*, t. 2, 1988). Głównymi zagadnieniami tej filozofii stały si : zagadnienie ewolucyjnej genезy „ludzkiego zwierz cia” w systemie ycia (*the evolutive genesis of the animal within the system of life*), oraz zagadnienie roli i funkcji kreatywno ci w strukturze ludzkiej kondycji (*the creative function in the human condition.*) Poza tym postawione zostało zagadnienie kształtowania si w procesie egzystencji człowieka sensu moralnego i poetycznego, tzn. głównych, zdaniem twórczyni tego systemu, wyznaczników ludzkiej duchowo ci i człowiecze stwa (*The Moral Sense*, 1986).

Wreszcie najnowszy etap: wypracowanie filozoficznej teorii ycia i ludzkiej kondycji (*The Phenomenology of Life and. Human Condition*). Teoria ta umo liwia, zdaniem jej twórczyni, „ustalenie miejsca człowieka w jedno ci ze wszystkim, co ywe” i „uchwycenie kreatywnego czynnika w ludzkiej egzystencji” oraz „pierwotnego jej znaczenia” (*primogenital significance*), ujawniaj cego si w sztuce, nauce i filozofii (*Logos and Life. Impetus and Equipoise in the Life-Strategies of Reason*, Book 4, 2000).

Teoria ta ró ni si zarówno od klasycznej filozofii ycia G. Simmela i W. Diltheya, jak i od filozofii procesu i rzeczywisto ci A. N. Whiteheada, a tak e od pewnych prób fenomenologii biologii (Jonas). Ró ni si od nich przede wszystkim tym, e

- dotyczy ona ycia w pełnej ró norodno ci jego przejawów, od najbardziej zacz tkowych do najwy ej zorganizowanych, ł cznie z wysoko ukształtowanymi „kreatywno ciami Ludzkiego Ducha” w postaci ycia społecznego, kultury i sztuki;

- ukazuje mo liwo ci dochodzenia do odpowiedzi na fundamentalne pytanie, jakie „ontopojetyczne powi zania ujawniaj Kosmos, bios i kultura w płaszczy nie powszechnego oddziaływania ycia” (*Cosmos, bios and cul-*

ture reveal their ontoprojectic junctures within a common interplay of life); odpowiedzi, która pozwala na unikni cie „uproszczonego redukcjonizmu, w jaki popadaj nauki przyrodnicze i pozwala na pełniejsze dostrze enie specyfiki ka dego segmentu rzeczywisto ci na tle innych jego segmentów”;

- zawiera nowe wyja nienie zagadnienia „samoindywidualizacji ycia” (*the selfindividualization of life*) oraz istoty i ró norodno ci ywych istnie jako takich;

- wyznacza program dalszych bada filozoficznych. W jej horyzoncie my lowym mog by , jak si wydaje, na nowo podejmowane niemal wszystkie klasyczne problemy ontologiczne i antropologiczne i uzyskiwa dalsze wy wietlenie i rozwini cie.

4. Przejd my do dalszych cech omawianej tu drogi filozoficznej. Przypomnijmy „pola doj cia” na tej drodze, czy mo e jednak „pola przej cia” do nast pnych etapów odkrywczo ci i kreatywno ci filozoficznej.

A. Jest to poszukiwanie mo liwo ci poznawczych filozofii w obszarze stycznym pomi dzy dyskursem intelektualnym, racjonalno-poj ciowym (dialog badaczki z nauk i wybitnymi przedstawicielami ró nych dziedzin wiedzy naukowej dokonuje si nieprzerwanie od pocz tku jej dłuogoletniego filozofowania), a sztuk , literatur , zwłaszcza poezj . Filozofia mo e, jej zdaniem, osi ga pełniej swe cele poznawcze jedynie wówczas, gdy analizy i dokonania racjonalno-poj ciowe (filozoficzne i naukowe) b d umiej tnie wzbogacane o bezpo redni, intuicyjny wgl d w przedmiot swego poznania, o pozadyskursywne do wiadczenie, które umo liwia ka dy rodzaj sztuki, w szczególno ci za poezja (cz ste odwoływania si do sztuk, w pierwszym rz dzie do poezji s trwałe cech aktywno ci filozoficznej badaczki). Owo sytuowanie filozofii w polu stycznym nauki i sztuki nie tylko korzystnie odró nia Ann T. Tymienieck od racjonalistycznego nurtu w dziejach klasycznej fenomenologii (E. Husserl, R. Ingarden i inni) i po wiadcza lepsze uchwycenie przez ni istoty filozofii jako takiej (nie jest ona ani odmian nauki, ani te rodzajem sztuki, ł czy natomiast w sobie jedn i drug dziedzin kultury umysłowej człowieka). To ł czenie w aktach poznawczych filozofii pierwiastka nauki i sztuki, racjonalno ci i irracjonalno ci, intelektualizmu i poetyczno ci daje jej wi ksz sił poznawcz , szersz horyzontalno problemow i wi ksz rozmach twórczy.

Jednak to poł czenie w aktach filozofowania tak z pozom antynomicznych i wył czaj cych si pierwiastków i tendencji wzbudza mo e - i rzeczywi cie wzbudza - wiele obaw i zastrze e , krytycznych ocen i znaków zapytania. I tak na przykład podnosz si głosy, e nie jest to filozofia cista, w taki czy inny sposób unaukowiona i akademicko uprawniona, a jest raczej wizjonerska, nazbyt poetycka, metodologicznie niezdiscyplinowana, j zykowo nazbyt swobodna, w duchu swym swoi cie romantyczna, wykazuj ca

wła ciwo ci charakterystyczne dla postawy i mentalno ci romantycznej (spirytualizm, irracjonalizm, wizyjno , wyłamywanie si z paradygmatu my lowego typu scjentystycznego, misyjno , kreatywno itp.).

B. Przy takiej ocenie interesuj cej nas tu filozofii wraca ponownie pytanie o podstawowe funkcje filozofii i jej miejsce w całokształcie kultury intelektualnej: a zwłaszcza pytanie o to, czy jej podstawowym zadaniem jest rekonstrukcja poznawcza bytu, wiata i człowieka i wypracowywanie głównych zasad epistemologicznych i metodologicznych tej rekonstrukcji, czy te do głównych zadań filozofii nale y - tak, jak pojmuje je wła nie A. T. Tymieniecka za niektórymi filozofami i lud mi sztuki - rekonstrukcja rzeczywisto ci i wiata ludzkiego, tworzenie - oboj tnie, czy mie ci si to w konwencji tradycyjnego akademizmu, czy te nie - nowych opcji i perspektyw obrazu bytu i człowieka, nowych, cho nie doko czonych, modeli i wzorów ludzkiego bytowania, nowych porz dków warto ci i idei, nowych kształtów ludzkiego wiata, nowych, ale nieustannie wzbogacanych form ycia zbiorowego i egzystencji jednostkowej? Mówi c w skrócie, przy filozofii A. T. Tymienieckiej o ywa pytanie o to, czy rzecz filozofii jest tylko wypracowywa i dawa zainteresowanym okre lon wiedz wiecie i o nich samych, czy raczej wskazywa na drogi i mo liwo ci jej osi gania? I czy rzecz filozofii jest jedynie „przedstawianie”, prezentowanie okre lonego wizerunku wiata i człowieka, czy te - mo e przede wszystkim - jego współtworzenie? (wiat sam w sobie jest, jak wykazuje to dowodnie A. T. Tymieniecka, kreatywny, a człowiek i jego aktywno w sztuce i filozofii mog i powinny ów wiat współtworzy).

Zauwa my, e na wspomniane zastrze enia i pytania odpowied nasuwa po prostu historia filozofii i charakter powstałych w niej najwi kszych systemów filozoficznych. Otó ka dy wielki, maksymalistyczny w swoim przedmiocie i horyzoncie problemowym oraz w zadaniach poznawczo-praktycznych, system - od systemów Platona i Arystotelesa pocz wszy, a na strukturach filozoficznych Bergsona, Teilharda de Chardin czy C. G. Junga ko cz c, niejako z natury rzeczy zawiera w sobie nie tylko okre lony dyskurs poj ciowo-racjonalny, ale tak e elementy swoistej poetyczno ci, wizyjno ci, intuicyjno ci i twórczej inwencyjno ci. Inaczej systemy te, podobnie jak system Anny T. Tymienieckiej, nie uzyskałyby tak wielkiego swego rozmachu, tak du ej dynamiki i odkrywczo ci. Przede wszystkim za nie wspi łyby si one na poziom tak płodnej filozoficznej kreatywno ci. Nie byłyby one w stanie tak miało i tak oryginalnie stawia swych fundamentalnych problemów metafizycznych, epistemologicznych i antropologicznych, i tak gł boko i przenikliwie je wy wietla . Innymi słowy, nie byłyby one w stanie nada filozofii szerszej perspektywy, gł bszego „oddechu”, wi kszej przenikliwo ci poznawczej i twórczej inwencji. Tak e swoista poetyczno ,

wizyjno i intuicyjnie jest integralnie i zarazem uniwersalnym cechem takiego dalekosygnalnego, oryginalnego, maksymalistycznego i twórczego myślenia filozoficznego. Nie da się go sprowadzić do ciasnych procedur science'istyczno-opisowych i analityczno-semantycznych.

Ten sposób uprawiania filozofii i jego znaczenie, choć, oczywiście, nie bezsporne rezultaty, które ledzimy od lat na „drodze” filozofowania A. T. Tymienieckiej, zwłaszcza na etapach owej drogi, które odmierzają takie jej dzieła, jak *Logos and Eros* (1972) oraz *Logos and Life* (1988-2000), jeszcze raz te prawdy o istocie autentycznej filozofii dowodnie potwierdzają.

5. Można zaryzykować twierdzenie, że przypomniane wyżej cechy swoiste „drogi filozoficznej” Anny T. Tymienieckiej, charakterystyczny sposób filozofowania na tej „drodze”, umożliwiły wypracowanie wielkich konstrukcji metafizyczno-antropologicznych zawartych w tych dwóch fundamentalnych dziełach: filozofii kreatywności w wicie (*Logos and Eros*) oraz filozofii życia i ludzkiej kondycji (*Logos and Life*).

Z braku miejsca pomijamy tu bardziej szczegółów charakterystyk tych wielkich konstrukcji myślowych. Natomiast sformułujemy na zakończenie tej wypowiedzi kilka uwag o znaczeniu całości dorobku filozoficznego A. T. Tymienieckiej.

Autorka ta odegrała - i odgrywa nadal - ważną i jedyną w swoim rodzaju rolę w rozwoju i popularyzacji filozofii w wicie współczesnym, zwłaszcza krytycznie przetworzonej fenomenologii E. Husserla i R. Ingardena. Przyczyniła się znacząco do poszerzenia zakresu tej problematyki i jej obecności w życiu intelektualnym wielu krajów. Stworzyła ona podstawy programowe, instytucjonalne i wydawnicze dla wiatowego ruchu fenomenologicznego (pewnej jego odmiany); ruchu intelektualnego związanego z osobą, przywództwem intelektualnym, inwencyjnie twórczym i samodzielnie koncepcyjną filozofii. Stworzyła w jej ramach kilka oryginalnych, wyżej postawionych konstrukcji filozoficznych, zwieczonych w rozległym i głośnie twórczym wyciu tej filozofii pod nazwą „Fenomenologia życia”. Dziedzina ta uznana jest za „radikalnie nowe przedsięwzięcie i zarazem za absolutnie oryginalny sposób filozofowania” (E. Grillo). Filozofowanie A. T. Tymienieckiej oznacza, jak była o tym wyżej mowa, swoiste „przejście” krytyczne przez piennictwo czółowych twórców fenomenologii i ich wczesnych kontynuatorów, i odnajdywanie nieprzetartych tropów i sposobów badawczych oraz tworzenie nowych, wychodzących poza horyzont paradygmatu klasycznej fenomenologii (głównie E. Husserla i R. Ingardena), otwartych na pozafenomenologiczne sposoby filozofowania i nauki współczesne. Przykładem może być tu „Fenomenologia życia” będąca swoistą odmianą postfenomenologicznej filozofii bytu, życia i człowieka. Na „przejście” tym A. T. Tymieniecka wyznacza nowe kierunki i sposoby poszukiwania filozo-

ficznych, cz sto fenomenologiczne ju tylko w punkcie wyj cia, a w punkcie doj cia b d ce ju nowymi paradygmatami my lenia filozoficznego.

Wielokierunkowa i dynamiczna dziaaln badawcza, owocuj ca bogatymi i oryginalnymi wynikami poznawczymi i metodologicznymi, ogłaszanymi na łamach rozległej literatury filozoficznej pisanej z inspiracji fenomenologicznej, podwa a opini niektórych historyków filozofii o wyczerpaniu si fenomenologii jako dziedziny poznawczo płodnej i heurystycznie przydatnej.

Prace Anny T. Tymienieckiej, pisane głównie w j zyku angielskim i francuskim (niekiedy te w jej rodzimym j zyku), tłumaczone na wiele (kilkana cie) innych j zyków, utrzymane s w swoistej stylistyce i poetyce. Pod tym wzgl dem zbli one s do form ekspresji humanistyki i literatury ni do j zyka naukowego. Bardziej przypominaj teksty W. Leibniza czy A. Schopenhauera ani eli pisma R. Camapa czy A. Ayera. St d bierze si m.in. niejednoznaczno stanowisk w ocenie tych prac. Wy sz ocen ciesz si one w ród tych filozofów, którzy uznaj walory poznawcze i heurystyczne filozofowania j zykowo swobodniejszego, semantycznie nie skr powanego, przy tym horyzontalnie maksymalistycznego i przedmiotowo systemotwórczego. Natomiast z ni sz ocen spotykaj si one w ród tych filozofów, którzy preferuj ostro ne i minimalistyczne filozofowanie oraz cisle i jednoznaczne rodki wyrazu. Przewa a skrajna rozbie no tych ocen: z jednej strony ocena bardzo wysoka i jednoznacznie pozytywna (szeroki kr g zwolenników), z drugiej za - ocena nie do jednoznaczna (tak w sensie pozytywnym, jak i negatywnym), lub przemilczanie przez akademickie kr gi filozoficzne. Nasuwa si zatem przypuszczenie, e prace te, tak jak dzieła wi kszo ci wielkich twórców, wymagaj dłu szej perspektywy czasowej na pełniejszy i bardziej zobiektywizowan ich ocen , na rzeteln weryfikacj ich, jak wiele danych na to wskazuje, wysokich walorów poznawczych i heurystycznych, intelektualno-kreatywnych i kulturowo-twórczych.

LITERATURA:

Anna-Teresa Tymieniecka:

- *Beyond Ingarden's Idealism - Realism Controversy*. „*Analecta Husserliana*”, Vol. IV, 1976.

— *Trzy wymiary fenomenologii - ontologiczny, transcendentálny, kosmiczny*, w: *Szkice filozoficzne Romanowi Ingardenowi w darze*. Warszawa-Kraków 1972, s. 175-208.

- *Eros and Logos. Introduction a la phénoménologie de l'intériorité créatrice*. Louvain 1972.

— *Why is There Something Than Nothing? Prolegomena to the Phenomenology of Cosmic Creation*. Assen 1966.

- *Poetica Nova: At the Creative Crucibles*. „*Analecta Husserliana*”, Vol. XII, 1982.

- *The Moral Sense in the Foundation of the Social World*. „*Analecta Husserliana*”, Vol. XV, 1983.

- *The Moral Sense, the Person, and the Human Signification of Life*. „*Analecta Husserliana*”, Vol. XX, 1986.

- *Zagadnienia filozoficzne naszych czasów: akt twórczy człowieka jako ostateczne źródło racjonalności*, w: *Filozofia polska na obczyźnie*. Londyn 1987, s. 67-77.

- *Self-presentation*. „*American Phenomenology*”, 1989, s. 180-190.

- *Logos and Life: Book 1. Creative Experience and the Critique of Reason*. Dordrecht-Boston-London 1988; *Book 2. The Three Movements of the Soul: The Spontaneous and the Creative in the Man's Self Interpretation in the Sacred*. Dordrecht-Boston-London 1989; *Book 3. The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture (The Life Significance of Literature)*. Dordrecht-Boston-London 1990; *Book 4. Impetus and Equipose in the Life Strategies of Reason*. Dordrecht-Boston-London 2000.

Eric Grillo:

- *Anna-Teresa Tymieniecka (ed.). Life, Book 3: Phenomenology of Life as the Starting Point of Philosophy*. „*Analecta Husserliana*”, Vol. L.

- *25th Anniversary Publication*. „*Phenomenological Inquiry. A Review of Philosophical Ideas and Trends*”, Vol. 22, October 1998.

M. P. Migo :

- *Pojęcie „człowieczeństwa” w myśli antropologicznej A. Schelera, H. Pleasnera i A. T. Tymienieckiej*, w: *Proceedings of The Third International Congress in Phenomenology of Life and Sciences of Life*. Jagiellonian University, Kraków, Poland, September 13-16, 1999.

Jan Ostrowski:

- *Creativity Versus Intentionality. Apropos of Eros et Logos*. Maszynopis 1974.

Witold Mackiewicz:

- *Filozofia współczesna w zarysie*. Warszawa 1994.

Jan Szmyd:

- *Tymieniecka Anna Teresa*, w: J. Szmyd (red.): *Wizerunki filozofów i humanistów polskich. Wiek XX*. Kraków 2000, s. 378-384.